

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет бізнесу і права

Кафедра Економіки, менеджменту та адміністрування

**Соціально-економічні наслідки інфляції на установи та заклади
бюджетної сфери**

**Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»**

Виконав: студент 4 курсу 402 групи
спеціальності: 051 Економіка
освітньо-професійної програми
«Економіка»

Раджабов Улугбек Зафарбек угли

Керівник: Адвокатова Н.О.,
кандидатка економічних наук,
доцентка

Рецензент: Алісевич С.В.,
ТОВ «ВІНКОНЦЕПТПОСТАЧ»

Івано-Франківськ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОНЯТТЯ ІНФЛЯЦІЇ	6
1.1. Сутність, причини та типи інфляції	6
1.2. Основні показники вимірювання інфляції.....	18
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВІСТЬ ІНФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ	22
2.1. Аналіз динаміки інфляції в Україні	22
2.2. Соціально-економічні наслідки інфляції в Україні на установи та заклади бюджетної сфери	34
2.3. Шляхи подолання наслідків інфляції на установи та заклади бюджетної сфери.....	37
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Вплив інфляції на установи та заклади бюджетної сфери є ключовим аспектом економічної динаміки сучасного суспільства. Подальший аналіз цієї проблеми виявляє низку важливих соціально-економічних наслідків, які виникають внаслідок зростання рівня цін на товари та послуги.

По-перше, інфляція негативно впливає на фінансову стабільність установ та закладів бюджетної сфери, що може призвести до скорочення обсягів фінансування для виконання їх функцій та завдань. Збільшення цін на необхідні ресурси та послуги призводить до зростання витрат, що змушує установи перерозподіляти бюджетні кошти для забезпечення нормального функціонування. По-друге, інфляція може спричинити зниження покупної спроможності бюджетних установ та закладів, що негативно позначається на їх здатності залучати та утримувати кваліфікований персонал. Зменшення реальних доходів співробітників може призвести до збільшення текучості кадрів та загального зниження продуктивності роботи. По-третє, інфляція створює невизначеність і негативно впливає на планування діяльності установ та закладів бюджетної сфери. Нестабільність у ціновій ситуації може ускладнити прогнозування витрат та доходів, що може призвести до ризику виникнення фінансових труднощів та недофінансування окремих проектів чи програм.

Вторгнення росії на територію України 24 лютого 2022 року призвело до різкого зниження економіки країни в цілому. Інфляція прискорилося до 30%, а економіка скоротилася майже на 32%. У світлі цих важливих аспектів, дослідження соціально-економічних

наслідків інфляції на установи та заклади бюджетної сфери є *актуальним* та необхідним для розробки ефективних стратегій управління фінансовими ресурсами та забезпечення стабільного функціонування цих установ у сучасних умовах економічної нестабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інфляції та її впливу на підприємства, установи та організації інфляції розглядалися в наукових працях С. Брю, Ф. Кейгана, Ф. Ларрена, Г. Минса, Н.Мэнкью, У. Филлипса, І. Фишера, М. Фридмена, К. Шульца, Й. Шумпетера та ін. Серед вітчизняних вчених-економістів, які досліджували наслідки прояву інфляції: А. Базилевич, О. Барановський, Н. Жовта [13], О. Рогаченко, Ю. Ніколенко, Л. Штефан [25] та ін.

Метою кваліфікаційної магістерської роботи є дослідження соціально-економічних наслідків інфляції на установи та заклади бюджетної сфери.

Зазначена мета передбачає вирішення наступних *завдань*:

- розглянути сутність, причини та типи інфляції;
- дослідити основні показники вимірювання інфляції;
- провести аналіз динаміки інфляції в Україні;
- оцінити соціально-економічні наслідки інфляції в Україні на установи та заклади бюджетної сфери;
- обґрунтувати шляхи подолання інфляції в Україні.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної магістерської роботи є процес впливу інфляції на установи та заклади бюджетної сфери.

Предметом дослідження кваліфікаційної магістерської роботи є інфляційні процеси в економіці України.

У процесі підготовки кваліфікаційної магістерської роботи використовувалися такі *методи*: метод пошуку та збору інформації (для аналізу даних про інфляційні процеси); табличний метод (для зведення отриманих протягом виконання роботи даних у таблиці); графічний метод (для ілюстрації даних, що були отримані в процесі роботи); метод узагальнення (для формулювання висновків та рекомендацій).

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Наведені у роботі висновки та пропозиції направлені на подолання інфляції в Україні, в тому числі й в установах та закладах бюджетної сфери.

Елемент наукової новизни кваліфікаційної магістерської роботи полягає у визначенні напрямів подолання інфляції в Україні.

Інформаційна база дослідження. Дослідження ґрунтується на теоретичних та методичних роботах з питань інфляції, які представлені у наукових джерелах, таких як монографії вітчизняних і зарубіжних вчених, матеріалах вітчизняних конференцій з досліджуваного питання тощо. Окрім цього, у процесі написання кваліфікаційної магістерської роботи була використана статистична інформація.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить 46 сторінок. Робота містить 2 таблиці, 7 рисунків та список використаних джерел зі 30 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОНЯТТЯ ІНФЛЯЦІЇ

1.1. Сутність, причини та типи інфляції

Інфляція – це економічне явище, що характеризується загальним зростанням рівня цін на товари і послуги в країні протягом певного періоду часу.

Термін «інфляція», походить від латинського слова «inflation», що означає «надування» [25]. Вперше вживатися цей термін почали в Північній Америці під час громадянської війни 1861-1865 років, і він вказував на процес збільшення обігу паперових грошей. У ХІХ столітті цей термін також вживався в Англії та Франції. Однак широкого розповсюдження в економічній літературі поняття «інфляція» набуло в ХХ столітті, особливо після Першої світової війни.

На початку 90-х років ХХ століття майже жодна постсоціалістична країна не залишилася поза впливом руйнівної сили інфляції. У класичній економічній теорії інфляція розглядається як частина теорії грошей, процес підвищення загального рівня цін та зниження купівельної спроможності грошей. Дж. М. Кейнс вперше проаналізував інфляцію як елемент макроекономічної теорії [11].

Ріст рівня інфляції відбувається, якщо кількість готівкової та безготівкової грошової маси в обігу не забезпечується виробництвом економічних благ для продажу. Такі обставини зумовлюють знецінення, здешевлення грошей, тобто ріст інфляції – це соціально-

економічне явище, виникнення якого обумовлено диспропорціями виробництва у різних сферах господарства [16].

Цей процес негативно впливає на всі аспекти розвитку суспільства:

- знецінюються результати праці та грошові заощадження населення. Знецінення результатів праці та грошових заощаджень може підірвати довіру населення до фінансової системи та підірвати їх фінансові плани;

- знижується рівень життя. Зниження рівня життя відображає загальний вплив на якість життя громадян, що може призвести до соціальної напруги та невдоволеності;

- зменшується обсяг інвестицій. Зменшення обсягу інвестицій та сповільнення економічного розвитку свідчать про зниження довіри бізнесу до перспектив в країні та можуть призвести до зменшення можливостей для розвитку та створення нових робочих місць.;

- сповільнюється економічний розвиток країни.

Високий рівень інфляції направлений на знищення економічної та грошової системи держави, послаблення національної валюти, збільшення кількості іноземної валюти в обігу, провокування витоку капіталу до інших країн.

Термін «інфляція» (від лат. «Inflatio») буквально означає «здуття» або «набухання».

Уперше термін «інфляція» був застосований для характеристики економіки США в період громадянської війни 1861–1865 рр. Він засвідчував процес перевантаження, «набухання» каналів грошового обігу масою грошей, яка перевищувала потребу в них економічної системи [17, с. 125].

Остаточно цей термін було введено в науковий обіг з метою теоретичного відображення певного стану економіки після Другої світової війни. Ці історичні приклади доводять, що інфляція не є породженням сучасності, а мала місце і в минулому.

В економічній літературі існують різні підходи щодо визначення сутності інфляції. Так, відомий економіст М. Фрідмен визначав інфляцію як економічне явище, коли зростання кількості грошей в обігу відбувається швидше, ніж зростання виробництва товарів та послуг. Він вважав, що інфляція є однією з найважчих та болючих проблем суспільства, оскільки вона може мати серйозний вплив на покупців, вкладників, підприємства та економічну стабільність загалом [6, с. 42].

Фрідмен сприймав інфляцію як негативне явище, оскільки вона може призвести до знецінення грошей, втрати довіри до валюти, зниження покупної спроможності грошей та загального погіршення економічного стану суспільства. Він підкреслював важливість монетарної стабільності та контролю за грошовою політикою з метою запобігання інфляції та збереження економічної довіри та процвітання [6, с. 42].

Відомий американський економіст П. Самуельсон, і автор впливового підручника «Економіка», визначав інфляцію як «період загального росту цін на товари та фактори виробництва» [6, с. 43]. Він розглядав інфляцію як явище, коли ціни зростають взагалі по всіх секторах економіки, включаючи як товари, так і послуги, а також фактори виробництва, такі як праця і капітал.

За Самуельсоном, досягнення стану повної зайнятості, де всі бажаючі можуть знайти роботу, має супроводжуватися помірною інфляцією. Він вважав, що невеликий рівень інфляції може бути прийнятним, оскільки він стимулює попит і стимулює економічний

зріст, а також зменшує ризики дефляції, яка може мати серйозні негативні наслідки для економіки. Однак він був обережний стосовно великих інфляційних тиску, оскільки вони можуть призвести до втрати довіри до валюти та економічної нестабільності.

Дж. М. Кейнс був одним з перших, хто проаналізував інфляцію як важливий елемент макроекономічної теорії. Він розглядав інфляційні процеси як невід'ємну складову елементів макроекономічної системи [15, с. 37].

В кейнсіанських теоріях наголошується, що причиною інфляційних процесів є надмірний попит відносно товарної пропозиції. Кейнс визначив поняття «інфляційний розрив» як перевищення попиту над пропозицією, що веде до зростання цін.

Згідно з кейнсіанською концепцією, інфляційний розрив може виникнути, коли витрати споживачів та держави перевищують можливості економіки забезпечити ці товари та послуги. Це може бути спричинене, наприклад, підвищенням урядових витрат, збільшенням кредитування або іншими факторами, що збільшують загальний попит. Такий підхід до розуміння інфляції враховує не лише монетарні аспекти, але й загальний баланс попиту та пропозиції в економіці, що є важливим для розуміння джерел та наслідків інфляційних процесів.

Визначення інфляції Г. Пухтаєвича відображає подібний погляд на це явище, як і у інших економічних теоріях. Він розглядає інфляцію як наслідок надмірного надходження грошей у систему порівняно з обсягом товарів і послуг, доступних для придбання [7, с. 28]. Це призводить до переповнення каналів обігу грошовою масою, що в свою чергу спричиняє знецінення грошової одиниці і зростання цін на товари.

У цьому визначенні відображено ключові елементи інфляції, такі як перевищення попиту над пропозицією грошей, що викликає знецінення грошової одиниці і відповідно ріст цін на товари. Такий підхід підкреслює важливість балансу між обсягом грошей у обігу та обсягом товарів і послуг у економіці для підтримання стабільності цін і економічного зросту.

У працях В. Попова найкраще розкривається концепція інфляції. Згідно з ним, інфляція – це знецінення грошей, яке виникає внаслідок диспропорцій у суспільному виробництві та порушень у законах грошового обігу [7, с. 29]. Це проявляється у стійкому підвищенні цін на товари і послуги.

На нашу думку, інфляція – це загальний та тривалий ріст рівня цін на товари й послуги в економіці. Вона може виникати з різних причин, таких як збільшення попиту на товари та послуги, зменшення виробництва, збільшення витрат на виробництво або підвищення цін на витратні матеріали. Інфляція впливає на купівельну потужність грошей: при її зростанні за ті ж гроші можна купити менше товарів і послуг.

Таким чином, інфляція є складним та багатofакторним явищем, тому для її ефективного державного регулювання варто знати причини, що лежать в її основі.

Рівень інфляції в країні залежить від кількості грошей, які перебувають в обігу. Виділяють внутрішні та зовнішні причини інфляції (Додаток А).

Залежно від характеру прояву розрізняють різноманітні форми і види інфляції. Так, залежно від факторів, що зумовлюють інфляцію, розрізняють:

1. Інфляція попиту виникає, коли загальний рівень попиту в економіці перевищує загальний рівень пропозиції товарів та послуг.

Підвищений попит призводить до збільшення цін на товари та послуги, оскільки підприємства не можуть задовольнити зростаючий попит шляхом збільшення виробництва, оскільки вони вже працюють на максимальних потужностях. Така інфляція може стимулюватися збільшенням грошової маси, підвищенням споживчих витрат або зростанням державних витрат..

Головними причинами тут можуть бути:

- ріст державних замовлень (наприклад, військових). Коли держава збільшує свої витрати на оборону або інфраструктурні проекти, це може призвести до зростання попиту на ресурси та послуги, що може підтримувати інфляцію;

- ріст попиту на засоби виробництва в умовах повної зайнятості і практично повної завантаженості виробничих потужностей. Коли виробничі потужності практично повністю використовуються і на ринку праці спостерігається повна зайнятість, підвищення попиту на засоби виробництва може призвести до збільшення їх цін, що впливає на загальний рівень цін;

- ріст купівельної спроможності споживачів. Коли у споживачів зростає купівельна спроможність, наприклад, через збільшення заробітної плати або інші фактори, це може призвести до збільшення попиту на товари та послуги, що також може призвести до інфляції

Зазначимо, що в довгостроковому періоді інфляція попиту характеризується тільки ростом цін, а у короткостроковому – ростом цін, виробництва та зайнятості

У довгостроковому періоді інфляція попиту в основному проявляється у зростанні цін на товари та послуги, при цьому може відбуватися недооплата виробництва та зниження рівня зайнятості.

На рис. 1.1 це відображено у вигляді зсуву лінії сукупного попиту AD_1 до положення AD_2 і збільшенні загального рівня цін від P_1 до P_2 .

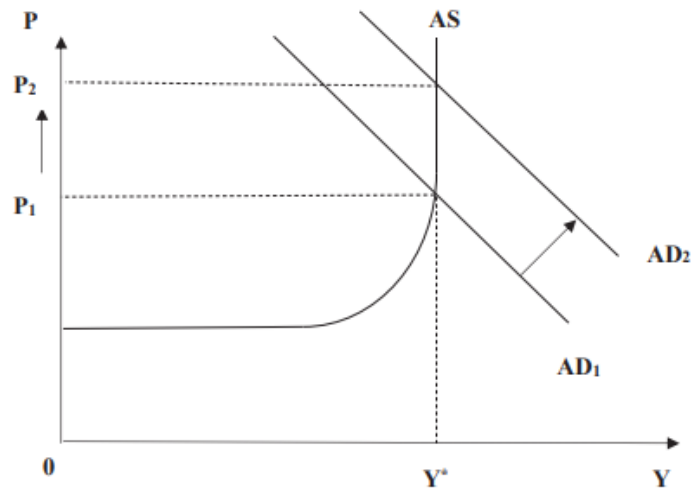

Рис. 1.1. Інфляція попиту (довгостроковий період)

Джерело: [18]

У короткостроковому періоді (рис.1.2), окрім зростання цін, можливість виробництва та рівень зайнятості також можуть зростати, оскільки підприємства можуть реагувати на підвищений попит, збільшуючи виробництво та працевлаштовуючи більше працівників.

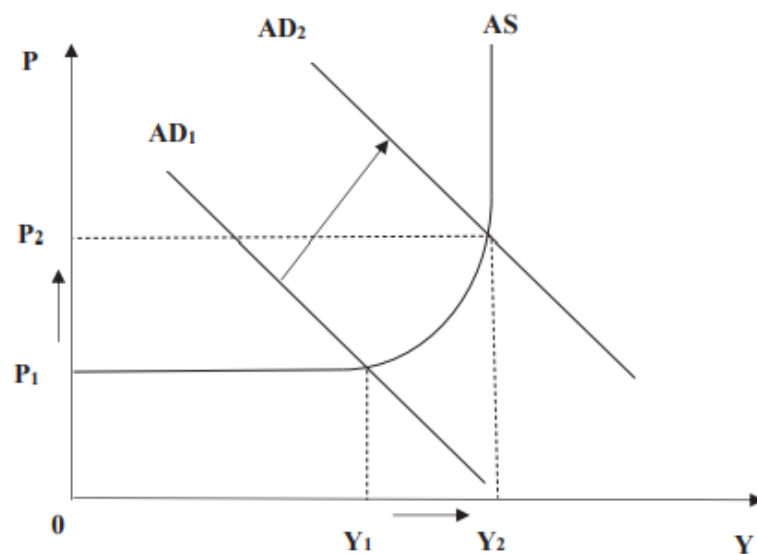

Рис. 1.2. Інфляція попиту (короткостроковий період)

Джерело: [18]

2. Інфляція витрат, або інфляція з боку пропозиції, виникає, коли середні витрати на одиницю продукції зростають. Це може статися, наприклад, через збільшення вартості витрат на виробництво, таких як сировина, праця та інші ресурси, або через збільшення вартості виробництва самого товару.

Коли витрати на виробництво зростають, підприємства можуть відобразити ці збільшення у вартості своїх товарів та послуг, щоб зберегти свої прибутки або уникнути втрат. Це може призвести до підвищення загального рівня цін в економіці і викликати інфляцію витрат.

Інфляція витрат може бути причиною турбулентності на ринках, оскільки підприємства та споживачі можуть змушені адаптуватися до нових цін, розмірковуючи про свої витрати та витрати.. На рис. 1.3 показано, що в результаті росту витрат сукупна пропозиція зменшується (крива AS_1 зсувається до AS_2). Через цього загальний рівень цін підвищується від P_1 до P_2 .

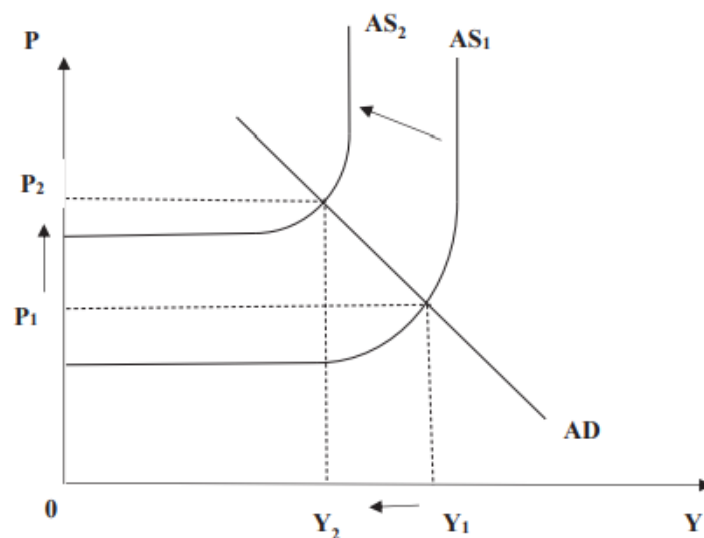

Рис. 1.3. Інфляція витрат

Джерело: [18]

Відмітимо, що є два різновиди інфляції, обумовленої ростом витрат:

– інфляція, через ріст заробітної плати. Цей тип інфляції виникає, коли заробітна плата росте швидше, ніж продуктивність праці. Якщо заробітні витрати для підприємств зростають, вони можуть відобразити це в збільшенні цін на свої товари та послуги, щоб компенсувати витрати;

– інфляція, яка виникає через порушення механізму економіки пропозиції. Цей тип інфляції пов'язаний з недостатньою пропозицією товарів та послуг в економіці. Наприклад, коли виробництво не відповідає попиту або коли витрати на виробництво зростають швидше, ніж можливість збільшення пропозиції товарів, це може призвести до підвищення цін.

Обидва ці різновиди інфляції можуть мати великий вплив на економіку, і їх наслідки можуть бути відчутними для споживачів, підприємств та уряду.

За причинами виникнення виділяють наступні види інфляції (рис.1.4).

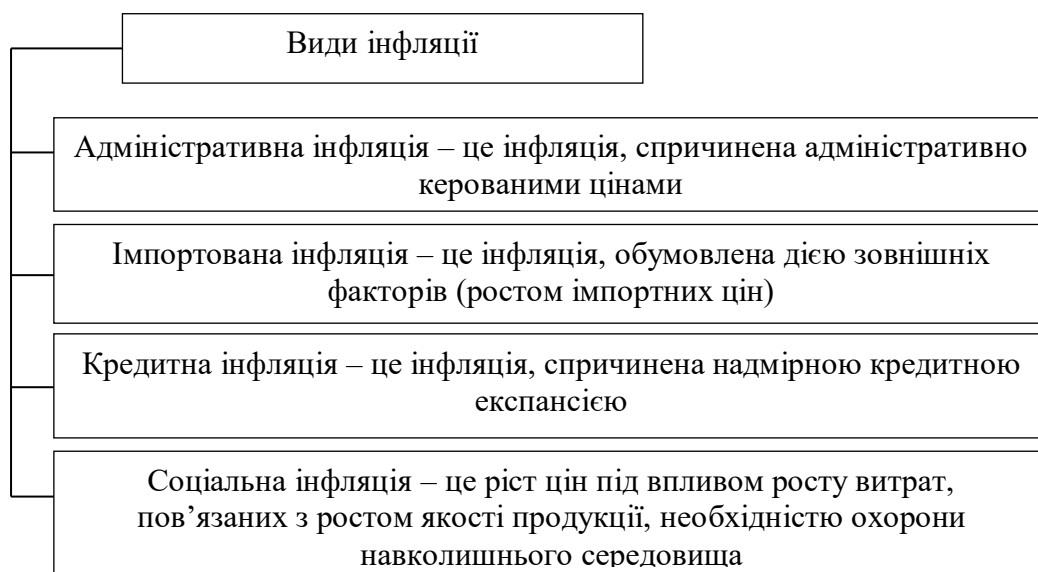

Рис.1.4. Види інфляції за причинами виникнення

Джерело: [17, с. 209]

Є місце в економіці й відкритій та прихованій інфляції [13, с. 300].

Відкрита і прихована інфляція є двома різними концепціями, які відрізняються механізмами їх виникнення та проявами в економіці.

Відкрита інфляція виникає в умовах вільного ринку, де ціни формуються за взаємодією між попитом і пропозицією. Це означає, що ринкові сили вільно визначають ціни на товари і послуги, інвестиції та валюту. Відкрита інфляція проявляється в прямому підвищенні цін на ринку, відображаючи зростання загального рівня цін.

Прихована інфляція виникає в умовах державного регулювання цін та доходів. Вона не завжди відображається в прямому підвищенні цін, але може мати серйозні наслідки для економіки. Спричинюється це загостренням товарного дефіциту, зниженням якості продукції, розвитком тіньового ринку та спекуляцією, а також зміщенням виробництва від дешевих товарів до дорогих.

Для вимірювання прихованої інфляції можна використовувати різні показники, такі як порівняння державних цін з цінами ринку, вимірювання обсягу вимушених заощаджень (відкладеного попиту) і спостереження за рівнем активності на тіньовому ринку. Такі показники допомагають виявити приховану інфляцію та її вплив на економіку..

Залежно від рівня росту цін розрізняють такі види інфляції (рис.1.5).

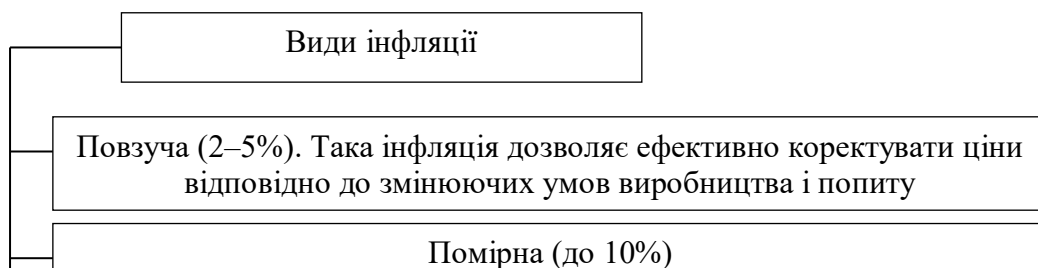

Рис.1.5. Види інфляції в залежності від рівня росту цін

Джерело: [17, с. 210]

Інфляцію також можна класифікувати за співвідношенням темпів росту різних цін на різні види товарів і послуг на збалансовану і незбалансовану.

– збалансована інфляція. Цей вид інфляції відбувається тоді, коли ціни зростають пропорційно для всіх видів товарів і послуг. Тобто, рівень інфляції для різних товарів та послуг залишається відносно однаковим. В збалансованій інфляції рівень цін росте узгоджено із загальним економічним розвитком;

– незбалансована інфляція. У цьому випадку інфляція не розподіляється рівномірно між різними видами товарів і послуг. Один чи декілька секторів економіки можуть демонструвати більший темп зростання цін, ніж інші. Наприклад, ціни на енергію можуть зростати швидше, ніж ціни на харчові продукти. Це може виникати з різних причин, таких як обмежені ресурси, специфічні економічні умови або діяльність монополій [17, с. 211].

Обидва ці види інфляції мають свої наслідки для економіки. Збалансована інфляція може сприяти здоровому економічному розвитку, якщо вона не перевищує певних меж, тоді як

незбалансована інфляція може створювати дисбаланси в економіці та впливати на покупну спроможність грошей у різних секторах..

Розрізняють також:

– інерційну інфляцію – стабільний, але відносно високий темп інфляції, коли ціни зростають приблизно однаковими темпами з року в рік. Хронічна інфляція може стати нормою для економіки та впливати на планування бізнесу та споживання;

– стагфляцію – це явище, коли ріст цін супроводжується зменшенням обсягів виробництва та зростанням безробіття. Стагфляція є досить серйозним економічним викликом, оскільки поєднує в собі елементи інфляції та рецесії, які зазвичай протилежні за своїми ефектами;

– агфляцію – це зростання цін на сільськогосподарську продукцію. Це може бути результатом різних факторів, таких як погодні умови, зміни в аграрній політиці, дефіцит ресурсів тощо. Агфляція може мати значний вплив на ціни на харчові продукти та загальну інфляцію.

Отже, інфляція є складним економічним явищем, що характеризується загальним підвищенням рівня цін на товари та послуги. Її сутність полягає у втраті покупної спроможності грошей, що може виникати з різних причин, таких як підвищений попит, зростання витрат на виробництво, або державне регулювання цін. Виділяють різні типи інфляції, включаючи інфляцію попиту, інфляцію витрат, відкриту та приховану інфляцію, а також збалансовану та незбалансовану інфляцію. Кожен з цих типів має свої характеристики та може мати різні наслідки для економіки. Розуміння причин та типів інфляції допомагає економістам та політикам розробляти ефективні заходи для її управління та мінімізації негативних впливів на економіку.

1.2. Основні показники вимірювання інфляції

Вимірювання інфляції – це важлива складова економічного аналізу, яка дає змогу визначити зміни у рівні цін на товари та послуги з часом. Інфляція в її відкритому варіанті проявляється в підвищенні цін, але їх ріст може бути різним. Тому для вимірювання інфляції застосовують декілька показників. Так, головними показниками для вимірювання інфляції є:

1. Індекс цін виробників промислової продукції, що відображає зміну цін на товари, які виробляються в промисловому секторі. Це важливий показник для визначення тенденцій у вартості виробництва і може впливати на ціни для споживачів;

2. Індекс споживчих цін (ІСЦ), що відображає зміни в цінах на товари і послуги, які купуються кінцевими споживачами. Він є одним з найважливіших показників інфляції, так як відображає зміни у вартості життя для населення та впливає на покупну спроможність грошей;

3. Базовий індекс споживчих цін, що враховує інфляцію, яка відбувається, залишаючи поза увагою показники, які можуть вказувати на тимчасові аномалії, такі як коливання цін на продукти швидкої зношуваності або сезонні коливання. Це допомагає зрозуміти довгострокові тенденції інфляції і відділити їх від тимчасових змін [17].

В рамках даного дослідження відмітимо, що найпоширенішими методами вимірювання інфляції індекси цін Ласпейреса та Пааше.

1. Індекс цін Ласпейреса використовується для порівняння вартості кошика товарів і послуг у двох різних періодах часу. Він

базується на вартості виробів та послуг у базовому періоді (часто встановлюється як базовий рік або період), і ця вартість залишається незмінною протягом періоду вимірювання. Це означає, що зміни в індексі відображають виключно зміни цін.

Індекс цін Ласпейреса розраховується за такою формулою:

$$I_L = \frac{\sum p_1 q_0}{\sum p_0 q_0} \quad (1.1)$$

Індекс цін Ласпейреса, обчислений для незмінного кошика споживчих товарів і послуг, називають індексом споживчих цін (ІСЦ). Інакше кажучи, ІСЦ обчислюють як відношення між сукупною ціною певного набору товарів і послуг (споживчого кошика) у поточному періоді та сукупною ціною споживчого кошика у базовому періоді.

При цьому порівнюються ціни поточного періоду (p_1) і базового (p_0) на однаковий набір товарів базового періоду (товарний кошик) (q_0).

$$ІСЦ = \frac{\sum p_1 q_0}{\sum p_0 q_0} = \frac{\text{Ціна споживчого кошика у звітному періоді}}{\text{Ціна споживчого кошика у базовому періоді}} \quad (1.2)$$

2. Індекс цін Пааше також порівнює вартість кошика товарів і послуг у двох різних періодах, але відрізняється тим, що враховується зміна споживчих звичок. У цьому методі ваги товарів у кошику оновлюються, враховуючи зміни у споживчих звичках. Це дає більш точне уявлення про те, як зміни в цінах впливають на споживання.

Індекс цін Пааше розраховується за такою формулою:

$$I_p = \frac{\sum p_1 q_1}{\sum p_0 q_1} \quad (1.3)$$

Індекс цін Пааше, обчислений для набору товарів і послуг, що входять до ВВП країни, називається дефлятором ВВП.

$$ВВП_{Д} = \frac{\sum p_1 q_1}{\sum p_0 q_1} = \frac{ВВП_{н}}{ВВП_{р}} \quad (1.3)$$

де, ВВП_Д – дефлятор ВВП;

ВВП_н – номінальний ВВП;

ВВП_р – реальний ВВП.

Обидва ці методи є корисними для вимірювання інфляції, і вони можуть доповнювати один одного. Наприклад, індекс Ласпейреса може бути корисним для аналізу чистого ефекту змін у цінах, тоді як індекс Пааше може допомогти врахувати зміни у споживчих звичках.

Отже, основні показники вимірювання інфляції, такі як індекс цін виробників промислової продукції, індекс споживчих цін та базовий індекс споживчих цін, надають різні аспекти змін у рівні цін на товари та послуги.

Індекси Ласпейреса і Пааше дають змогу порівнювати вартість кошика товарів та враховувати зміни у споживчих звичках. Ці показники є важливими для аналізу тенденцій інфляції та їх впливу на економіку, споживчу поведінку та покупну спроможність.

Врахування різних методів вимірювання інфляції дозволяє отримати більш об'єктивну картину стану економіки та приймати на цій основі належні рішення щодо монетарної політики та регулювання цін.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВІСТЬ ІНФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз динаміки інфляції в Україні

Широкомасштабне вторгнення росії в Україну у 2022 році суттєво підірвало економічну стійкість країни, змушуючи різні установи та заклади бюджетної сфери вживати невідкладних заходів для подолання кризових наслідків. Національний банк України, що відповідає за грошово-кредитну політику, став ключовим учасником у мінімізації наслідків війни для фінансової системи. Спрямовуючи зусилля на забезпечення стабільності, НБУ відіграє вирішальну роль у управлінні інфляцією та підтримці економічної стійкості в умовах кризи.

Окрім НБУ у цьому процесі також беруть участь інші ключові установи, дії та рішення яких, також впливають на ефективність заходів з подолання кризи та забезпечення економічної стабільності в умовах воєнного стану.

Інфляція, яка вже раніше була серйозною проблемою для української економіки, тепер стала ще більш критичним фактором, підкреслюючи необхідність ретельного контролю за економічною стабільністю у змінених умовах.

Варто також зазначити, що вітчизняна економіка досить тривалий період була залежною від некерованого рівня інфляції, що не дає можливостей для створення умов, які б сприяли забезпеченню високого ступеня довіри до національної грошової одиниці.

Інфляційна залежність та стійкість макроекономічних дисбалансів є результатом цілого комплексу подій, до яких також

належать застосування недосить раціональних підходів та режимів реалізації монетарної політики, зокрема сприяння значному росту процентних ставок за депозитними та кредитними операціями, застосування значних обсягів іноземної валюти у національній економіці.

Такі події характерні для монетарного режиму фіксованого обмінного курсу, який, власне, став передумовою для акумулювання дисбалансів та настання кризи. Залежність рівня інфляції в Україні від еволюції цілей монетарної політики відображено в Додатку Б.

Застосування режиму інфляційного таргетування було розпочато у 2016 році. Проте, для НБУ було необхідним створення передумов для успішної зміни головних векторів грошово-кредитної політики. Так, доцільним є виділення трьох етапів, що охоплюють процеси підготовки та зміни монетарного режиму в Україні (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Основні етапи, що охоплюють процеси підготовки та зміни монетарного режиму в Україні

Етап, період	Коротка характеристика
I етап (до 2015 року)	На цьому етапі передбачалося створення технічних передумов для монетарної реформи. Була проведена побудова макроекономічних моделей та квартального прогнозного циклу, а також розпочато реформування Національного банку України
II етап (I пол. 2015 року)	На цьому етапі увійшло створення інституційних передумов для реформи. Були внесені зміни у процес прийняття рішень щодо монетарної політики НБУ, впроваджено роботу Комітету з монетарної політики НБУ, розпочато публікацію Інфляційного звіту НБУ, і розроблено Стратегію монетарної політики на наступні п'ять років
III етап (II пол. 2015–2016 рік)	На цьому етапі фактично відбулося впровадження режиму інфляційного таргетування. Для забезпечення структурованості реформи була прийнята «Дорожня карта», яка визначала тактику переходу до нового режиму та необхідні умови для його успішного впровадження

Джерело: [7]

У процесі зміни монетарного режиму в Україні значна увага була приділена наступним аспектам:

– поглиблення аналітичної підтримки. Здійснювалася робота з розширення аналітичної бази для управління монетарною політикою, з метою підвищення обізнаності громадськості щодо методів та процедур монетарної політики. Це сприяло збільшенню розуміння громадськістю принципів, які керують монетарною політикою та її впливом на економіку;

– запровадження нових операційних засад управління ринковими процентними ставками. У рамках реформ були впроваджені нові підходи до управління ринковими процентними ставками з метою оптимізації ефективності монетарної політики та забезпечення стабільності фінансової системи;

– поширення практики реалізації заходів, спрямованих на досягнення цінової стабільності. Важливим аспектом було впровадження заходів, спрямованих на забезпечення цінової стабільності. Це включало в себе розробку та впровадження стратегій та інструментів для контролю інфляції та забезпечення стабільності цін на ринку.

Дані рис. 2.1 та табл.2.2 говорять про ріст контрольованості рівня інфляції в результаті переходу до режиму інфляційного таргетування. Визначаючи стратегічною ціллю саме цінову стабільність у державі, варто зауважити, що тільки в ході активних реформацій у 2015–2016 роках було створено передумови для її досягнення, а інституційні перетворення у сфері грошово-кредитних відносин впродовж останніх п'яти років привели до побудови

раціональної та логічної парадигми, що підпорядковується середньостроковій стратегії економічного розвитку.

На етапі активних трансформацій у 2015 році інфляція складала 43,3% [23], що було цілком виправданими явищем в умовах девальвації гривні. Проте, дотримуючись тактики реформування та застосовуючи заходи, які були необхідними в рамках зниження ризиків подальшого росту макроекономічних дисбалансів, регулятором було використано потенціал облікової ставки як ключового інструменту монетарної політики в умовах інфляційного таргетування (табл. 2.2).

Як наслідок, було досягнуто певного рівня стабільності на національному фінансовому ринку, знижено бюджетний дефіцит, підвищено рівень добробуту у суспільстві, зокрема досягнуто дотримання соціальних стандартів і гарантій.

Новим викликом для національної грошово-кредитної сфери стала пандемія Covid-19, яка, як відображено в табл.2.1 та на рис.2.1, спричинила зниження контрольованості рівня інфляції та валютного курсу впродовж 2019–2021 рр.

Таблиця 2.2

Зміна головних показників монетарної політики в умовах впровадження режиму інфляційного таргетування

Роки	Параметри		
	Рівень інфляції, %	Рівень облікової ставки, %	Офіційний курс гривні до долара США
2013	0,5	7,03	7,99
2014	24,9	10,40	11,89
2015	43,3	25,45	21,84
2016	12,4	17,93	25,55
2017	13,7	13,16	27,01
2018	9,8	17,04	27,36
2019	4,1	16,69	25,58
2020	5,0	7,37	26,96
2021	10,0	7,68	27,28

Джерело: [19]

Дані рис.2.1 говорять про існування сукупності позитивних наслідків від зміни тактики реалізації монетарної політики та поширення практики інфляційного таргетування, зокрема в межах обраного курсу було досягнуто:

- зниження рівня інфляції та її волатильності, що сприяло стабільності цінового середовища;
- зміцнення стійкості до валютних ринкових шоків, що зменшило ризики для економічної системи;
- здешевлення фінансування для громадян, підприємств та уряду, що стимулювало економічний розвиток;
- збільшення ліквідності та підтримка стабільності банківської системи, забезпечуючи її надійність та функціонування;
- підтримка стійких темпів соціально-економічного зростання, що сприяло загальному підвищенню добробуту та розвитку країни.

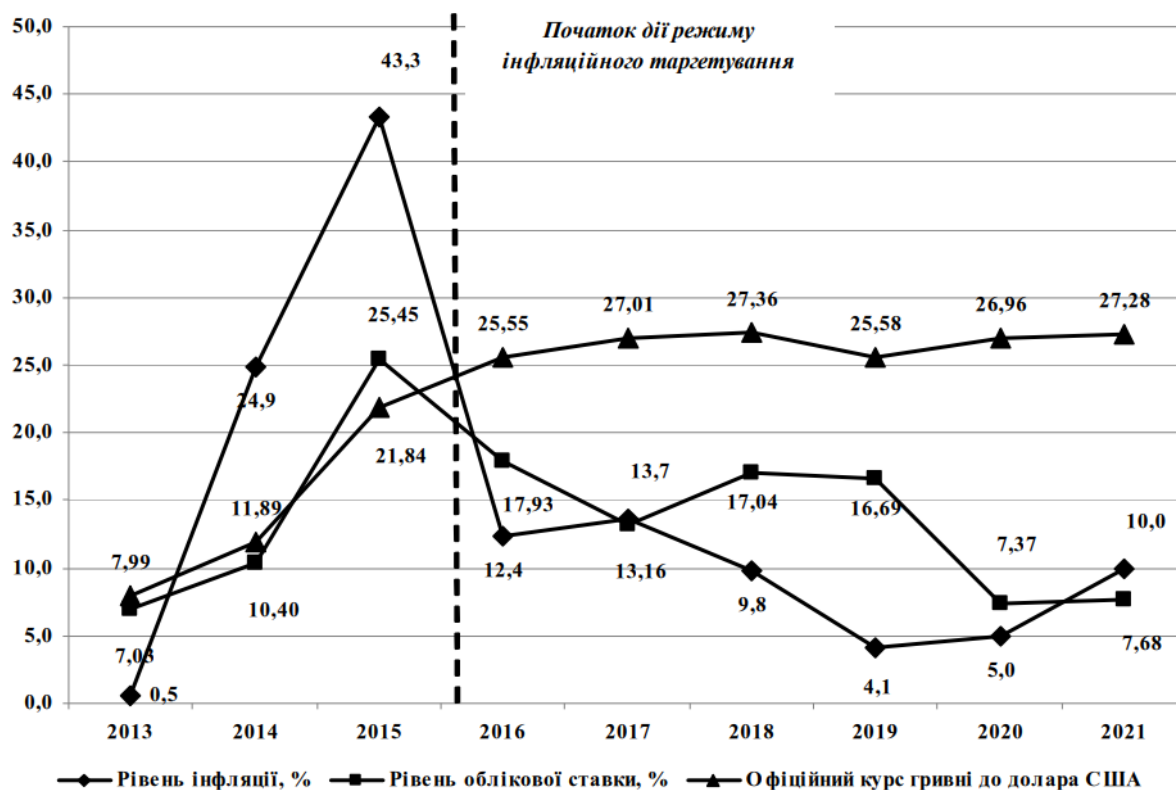

Рис.2.1. Динаміка головних показників монетарної політики у 2013–2021 рр.

Джерело: [19]

Війна росії проти України зумовила стрімке посилення інфляційного тиску. Значною мірою інфляційні тенденції в Україні відображали передусім фактори пропозиції, пов'язані з війною.

Натомість стримували ріст цін заходи НБУ, зокрема фіксація обмінного курсу гривні, та уряду через запровадження мораторію на ріст тарифів на тепло та природний газ для населення, а також зниження податків на імпорт та пальне.

Ще до повномасштабного вторгнення росії на територію України інфляційний тиск почав посилюватися. Так, інфляція в січні 2022 року припинила сповільнюватися (не змінилася порівняно з груднем 2021 року), відображаючи передусім реалізацію вторинних ефектів від ріст виробничих витрат і високих цін на енергоносії, а також послаблення гривні.

З часу російського вторгнення наприкінці лютого 2022 року ріст цін на більшість товарів і послуг стрімко пришвидшився передусім з огляду на порушення виробничих та логістичних процесів, а також нерівномірний попит та ріст світової інфляції, зокрема високі ціни на енергоресурси. Споживча інфляція у червні перевищила ціль у $5\% \pm 1$ в. п. на 16.5 в.п., що значно суттєвіше, ніж очікувалося в усіх попередніх прогнозах (рис.2.2).

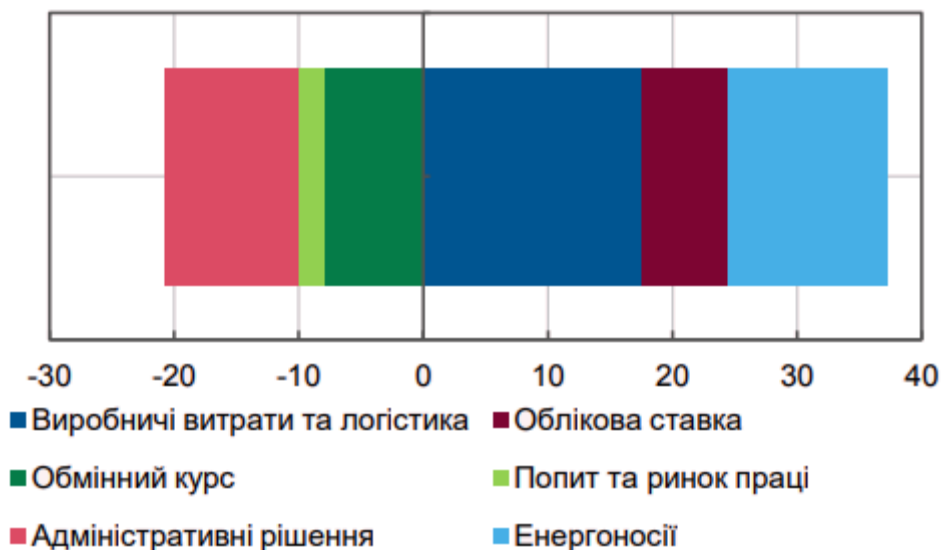

Рис.2.2. Декомпозиція відхилення інфляції від цілі в червні 2022 року, в. п.

Джерело: [19]

Значний проінфляційний вплив мали такі фактори:

– ріст виробничих та логістичних витрат. Масштабне руйнування активів підприємств, знищення інфраструктури та порушення ланцюгів постачання призвели до зростання витрат на виробництво та логістику. Витрати на логістику суттєво зросли через вичерпання запасів сировини та матеріалів, обмежені можливості прикордонних пропускних пунктів та збільшення строків постачання товарів. Так, втрата Кременчуцького НПЗ, знищення нафтобаз та обмежені можливості імпортих поставок призвели до стрімкого росту вартості пального, значною мірою саме через витрати на логістику (за розрахунками НБУ, ці витрати в ціні бензину А-95 збільшилися в 6–8 разів у червні 2022 року порівняно з січнем 2022 року). Ріст собівартості позначилося й на інших товарах та послугах;

– високі ціни на енергоресурси. Значний підйом цін на енергоресурси також вніс свій внесок у загальний інфляційний тиск, підвищуючи собівартість виробництва та витрат на життя;

недостатня ефективність трансмісії облікової ставки НБУ. Недостатня ефективність трансмісії облікової ставки Національного банку України (НБУ) також ускладнила ситуацію. Рішення НБУ наприкінці 2021 року та початку 2022 року, направлені на стримування інфляційного тиску, могли бути менш ефективними через недостатню передачу цих сигналів на ринок.

Однак, широкомасштабний напад росії значно обмежив вплив облікової ставки на функціонування грошово-кредитного та валютного ринків. Тож на початку вторгнення НБУ вирішив утриматися від ухвалення рішень щодо її змін.

З поступовою адаптацією економіки України до війни брак належної винагороди за утримання гривневих активів на тлі монетизації бюджету призвів до посилення ризиків доларизації економіки, виснаження міжнародних резервів і зростання чутливості девальваційних очікувань громадян та бізнесу.

У результаті значно посилювався тиск на споживчі ціни. З огляду на це НБУ повернувся до ухвалення рішень щодо змін облікової ставки у червні 2022 року. Трансмісія облікової ставки на ринкові є недосить ефективною, однак НБУ вживає заходів з її посилення, а із завершенням воєнних дій очікується її поліпшення.

Водночас низка інших факторів стримувала ріст цін:

– фіксація обмінного курсу гривні не тільки безпосередньо стримувала ріст собівартості товарів та послуг, зокрема через вартість критичного імпорту, а й гальмувала фундаментальний тиск впливаючи на інфляційні і курсові очікування громадян та бізнесу. Інтервенції з продажу валюти для фіксації курсу гривні стали

головним монетарним інструментом, що замінив трансмісійний механізм облікової ставки;

– адміністративні рішення також переважно стримували інфляцію. Запровадження урядом мораторію на ріст тарифів на тепло та природний газ для населення обмежували прямий вплив росту цін на газ та інші енергоносії на ріст цін і сформували значний від’ємний внесок у відхилення інфляції від цілі. Додатковий від’ємний вплив мало і зниження податкового навантаження, зокрема скасування акцизу та зниження ПДВ на пальне;

– слабкий попит та зміни на ринку праці мали дезінфляційний вплив. Так, приватне споживання скорочувалося через падіння доходів населення, виїзд значної частини населення за кордон, погіршення ситуації на ринку праці, а також значні ризики безпеки. Усе це змусило населення відмовлятися від непершочергових товарів та послуг, наприклад одягу та взуття. Водночас вимушене зниження заробітних плат стримувало ріст інфляції через канал собівартості.

Відновлення активної процентної політики посилить спроможність НБУ забезпечувати курсову стабільність і стримувати інфляційні процеси під час війни. Надалі НБУ зберігатиме монетарні умови жорсткими, проте, зважаючи на потужність проінфляційних факторів, обумовлених війною, ріст адміністративно регульованих цін і особливості дії трансмісійного механізму, інфляція знижуватиметься повільно.

Загалом варто зазначити, що досягнення уряду та НБУ під час воєнних дій є значними, тим не менш протягом усього періоду мали місце певні недосконалості на які необхідно звернути увагу.

1. Збільшення критичної залежності від імпорту. Така залежність провокує виникнення серйозних ризиків стосовно

валютної стабільності. У 2022 році вартість імпорту була на рівні 54,5 млрд/ дол. США, у той же час експорт склав 44,2 млрд. дол. США [23]. У найближчому майбутньому даний розрив буде суттєво збільшуватись так як відбудова інфраструктури, підтримання та потенційне відновлення економіки в цілому буде суттєво збільшувати дефіцит торговельного балансу. Таким чином необхідні серйозні інвестиції в розвиток внутрішніх підприємств.

На сьогоднішній день існує ряд програм, таких як: програма «Власна справа», завдяки якій в українців з'явилась можливість отримати гранти на розвиток бізнесу на 50–250 тис. грн. (виділено 1,8 млрд. грн. на 2023 рік); окрема програма для ветеранів війни на заснування бізнесу; програма «Доступні кредити 5–7–9%», що передбачає більш простий доступ до кредитів для малого та середнього бізнесу.

Окрім цього варто відзначити Меморандум з МВФ, за яким приріст інвестицій у 2024–2033 роках складе приблизно 40 млрд. дол. США. Сума здається суттєвою, але це лише близько 10% для покриття збитків завданою війною [9].

Україні вкрай необхідно зосередитися на розвитку власного підприємництва, залучуючи додатковий капітал, що дозволить зменшити залежність від імпорту та посприє відновленню реального сектора економіки. Вкрай важливо, щоб у майбутньому НБУ почав додатково заохочувати банки надавати кредити підприємствам, що також сприятливо вплине на посилення трансмісійного механізму, через який банк впливає на рівень цін в країні.

Також зниження критичної залежності від імпорту може позитивно вплинути на інфляцію. Зменшуючи розрив між імпортом та експортом, Україна стабілізує свою валюту, що призведе до

зниження інфляції, оскільки стабільність валюти та інфляція тісно пов'язані.

2. Боротьба із безробіттям. Високий рівень безробіття в Україні є серйозною проблемою, яка потребує додаткової уваги з боку уряду. Уряд має вжити заходи для вирішення цієї проблеми. Ключовим способом це зробити є вказаний вище розвиток бізнесу, особливо малих і середніх підприємств, які є основою будь-якої економіки, і можуть створити значну кількість робочих місць. В подальшому уряд має додатково впроваджувати в життя нові програми для створення робочих місць, а також інвестувати в освітні ініціативи.

Позитивний вплив зменшення безробіття на інфляцію може бути неочевидним, однак за умови збільшення зайнятих осіб зі стабільним доходом, відбуватиметься підвищення витрат з боку населення, що стимулюватиме економіку. Таке збільшення попиту та пропозиції може допомогти стабілізувати економіку та ціни, що в майбутньому зафіксує інфляцію на прийнятному рівні.

3. Посилена боротьба з корупцією. У 2022 році Україна зайняла 116 місце із 180 країн світу за Індексом сприйняття корупції, тобто вплив корупції на економічне життя країни є вкрай значним. Не дивлячись на досить низьку позицію України в рейтингу, варто відзначити позитивну динаміку. Вищий антикорупційний суд України розглянув за 2022 рік 49 справ та виніс 37 вироків. Також була ухвалена Державна антикорупційна стратегія та призначено керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Однак попереду має бути проведена серйозна робота. Уряду вкрай важливо вживати різні заходи для вирішення цієї проблеми. Забезпечуючи необхідний розвиток антикорупційних інституцій та зміцнюючи судову систему, Україна може зробити значні кроки у напрямку

зменшення корупції та покращення верховенства права. Крім того, необхідно працювати із громадськістю, підвищувати її обізнаність та заохочувати викривачів, що також сприятиме успіху. Хоча ці зусилля будуть нелегкими, вони необхідні для побудови більш стабільної та процвітаючої України, як під час, так і після її закінчення [1].

Посилення боротьби з корупцією в Україні може позитивно вплинути на інфляцію шляхом підвищення загальної довіри до України. Коли інвестори впевнені, що їх інвестиції не будуть під загрозою через корупцію, вони інвестуватимуть більше, що призведе до посилення економічного зростання та розвитку. Окрім того, зменшення корупції може призвести до більш ефективного використання ресурсів і кращого розподілу державних коштів, що також може сприяти кращим економічним результатам і зниженню інфляції.

Отже, інфляція в Україні стала серйозним викликом для економіки, зокрема після російського вторгнення у 2022 році. Ріст цін на більшість товарів і послуг стрімко пришвидшився, перевищуючи цільовий рівень у $5\% \pm 1$ відсоткових пунктів. Цей тиск інфляції викликаний порушеннями виробничих та логістичних процесів, високими цінами на енергоресурси та недостатньою ефективністю трансмісії облікової ставки Національного банку України.

Для боротьби з інфляцією в Україні важливо зосередитися на розвитку власного підприємництва, боротьбі з безробіттям та посиленні боротьби з корупцією. За відсутності ефективних заходів інфляційний тиск може продовжувати залишатися високим, що ускладнюватиме економічну ситуацію в країні.

2.2. Соціально-економічні наслідки інфляції в Україні на установи та заклади бюджетної сфери

Вплив інфляції на економіку держави може бути позитивним і негативним. Негативні результати інфляції включають:

- зменшення реальної ціни грошей та інших грошових статей з плином часу. Інфляція призводить до зменшення покупної потужності грошей. Тобто, за ті самі гроші можна придбати менше товарів і послуг через плин часу;

- майбутня інфляція може перешкодити інвестиціям і заощадженням. Інфляція ускладнює планування майбутніх інвестицій та заощаджень, оскільки інвестори і сім'ї не можуть точно передбачити, як збережені чи вкладені гроші збережуть свою вартість в майбутньому.

- при високих темпах інфляції може початися дефіцит товарів, а споживачі починають витратити свої накопичення через страх, що ціни будуть підвищуватися у майбутньому. Висока інфляція може спричинити паніку серед споживачів, що призводить до тимчасового збільшення попиту на товари. Це може призвести до дефіциту товарів на ринку, а також до збільшення цін ще більше.

Інфляція, яка за своїми масштабами перевершує повзучу, негативно впливає на економіку. Причому із ростом інфляції збільшує її негативний ефект. Вплив інфляції на економічний розвиток набуває часом руйнівного характеру. Насамперед, значна інфляція руйнує купівельну спроможність національної валюти.

Національна валюта, що втратила ціну, припиняє повноцінно (а то й повністю) здійснювати вирішальні функції грошей. Негативний вплив інфляції виявляється також у нерівномірному зростанні цін. Неодноразове подорожчання, що перевищує середнє

зростання цін, будь-яких товарів та послуг, що мають значне економічне чи соціальне значення, визначає бар'єри економічного росту.

Нині у Нацбанку прогнозують, що, враховуючи наслідки війни та значний внесок від підвищення адміністративних цін, інфляція у 2023 році знизиться до 20,7%, а в 2024 – до 9,4%. Її повернення до цілі 5% передбачається в 2025 році.

Економічні аналітики та політологи вважають, що виходом із кризової ситуації може стати впровадження в нашій країні комплексу антиінфляційних заходів, серед яких:

- проведення послідовної антимонопольної політики. Це може допомогти знизити ціни на товари та послуги шляхом збільшення конкуренції на ринку;

- створення для підприємств широкої мережі економічної інформації. Доступ до інформації може допомогти підприємствам зрозуміти потреби ринку і краще планувати виробництво;

- підвищення стимулів до накопичення ресурсів (субсидії). Субсидії можуть стимулювати підприємства та громадян зберігати ресурси та не витратити їх швидко, що може допомогти зменшити споживчий попит та зменшити інфляційний тиск;

- зміна структури виробництва для збільшення обсягів товарів народного споживання. Зміна фокусу виробництва на товари народного споживання може збільшити пропозицію таких товарів і зменшити інфляційний тиск на них;

- стимулювання інвестиційної діяльності банків. Це може забезпечити додаткові ресурси для розвитку економіки та зменшення інфляційного тиску;

- обмеження здійснення покриття дефіциту коштів за рахунок банківського кредиту. Обмеження доступу до кредиту може

зменшити споживчий попит, що також може допомогти знизити інфляційний тиск;

– удосконалення податкової системи. Реформи в податковій системі можуть збільшити доходи держави, знизити бюджетний дефіцит і зменшити необхідність видачі нових грошей, що може допомогти знизити інфляційний тиск [2–4].

Варто також зазначити, що інфляція має значний вплив на установи та заклади бюджетної сфери в Україні через кілька основних механізмів:

1. Зменшення покупної спроможності бюджетів. Інфляція призводить до знецінення грошей, що призводить до того, що бюджетні кошти стають менш вартісними. Уряд, муніципалітети та інші бюджетні установи змушені тратити більше грошей, щоб забезпечити ті ж самі рівні послуг, чим раніше. Це може призвести до нестачі коштів для забезпечення необхідних програм і послуг.

2. Збільшення витрат на заробітну плату. При зростанні інфляції уряд може бути змушений підвищувати заробітну плату своїм працівникам, щоб компенсувати втрату покупної спроможності. Це може призвести до збільшення бюджетних витрат на зарплати та інші соціальні виплати, що знову ж таки може викликати нестачу коштів для інших програм.

3. Зниження інвестицій. Високі рівні інфляції можуть також призвести до зменшення інвестицій в економіку. Це може стати перешкодою для розвитку проектів та програм, які потребують фінансування з бюджету. Зменшення інвестицій може також спричинити зменшення розвитку інфраструктури та соціальних програм.

4. Збільшення дисбалансу бюджету. Інфляція може також призвести до збільшення дефіциту бюджету. Знецінення грошей

означає, що уряд може збирати менше реальних грошей від податків і інших джерел доходів, але все одно витратити більше на свої програми та послуги.

Бачимо, що інфляція має потенціал викликати значні виклики для установ та закладів бюджетної сфери в Україні, які можуть вимагати управлінських заходів для збалансування бюджету та забезпечення фінансової стійкості.

Отже, інфляція в Україні має серйозні соціально-економічні наслідки для установ та закладів бюджетної сфери. Зниження покупної спроможності бюджетів, збільшення витрат на заробітну плату, зменшення інвестицій та збільшення дисбалансу бюджету – це лише кілька з проблем, які вони зазнають у зв'язку з інфляцією. Ці наслідки можуть викликати нестачу коштів для програм та послуг, поглиблювати виклики з фінансуванням та створювати негативні впливи на соціально-економічний розвиток країни.

Таким чином, ефективна боротьба з інфляцією та управління її наслідками стає невід'ємною частиною стратегії управління бюджетною сферою України для забезпечення стабільності та ефективності функціонування системи державних установ і закладів.

2.3. Шляхи подолання наслідків інфляції на установи та заклади бюджетної сфери

Загалом, на думку вчених інфляція в Україні знизиться за допомогою жорстких монетарних умов, уповільнення глобальної інфляції, покращеної логістики та адаптації бізнесу до війни.

Ризики безпеки ще довго залишатимуться важливим проінфляційним фактором. Проте інфляція почне знижуватися, інфляційні очікування економічних суб'єктів покращаться, а

проінфляційні наслідки шоків пропозиції зменшаться завдяки відновленню виробничих потужностей і оптимальним логістичним зв'язкам, а також очікуваному збільшенню врожаїв.

Сукупний попит залишатиметься нижчим за рівноважний рівень протягом тривалого часу. Таким чином, інфляційний тиск з боку попиту буде низьким, що в умовах жорстких монетарних умов стримуватиме проінфляційний тиск шоків пропозиції, зокрема шоків, пов'язаних з наслідками дефіциту електроенергії.

Поступове зникнення шоків пропозиції з наступного року призведе до подальшого зниження базової інфляції до однозначних значень наприкінці 2024 року. Майже всі основні складові базової інфляції будуть знижуватися. У післявоєнний період базова інфляція буде здебільшого зумовлена відновленням попиту та зарплат, що найбільше вплине на ціни на послуги. Окрім того, високий попит на реконструкцію житла створить сильний тиск попиту на ціни відповідних товарів і послуг.

Однак інфляція залишатиметься високою через наслідки високих витрат, пов'язаних з війною, понесених підприємствами, зокрема через дефіцит електроенергії

Основним припущенням макроекономічного прогнозу є те, що на початку 2024 року безпекові ризики почнуть суттєво зменшуватися завдяки успішним операціям української армії. Отже, найсерйознішим ризиком є більш висока інтенсивність і більша тривалість повномасштабної війни росії.

Економіка України вже майже рік працює в умовах повномасштабної війни. Ризики безпеки формуватимуть перспективи розвитку економіки надалі. Таким чином, найзначнішим ризиком для цього макропрогнозу є інтенсифікація або більша тривалість активних бойових дій в Україні. Кожен місяць

агресії росії призводить до значних людських і економічних втрат і погіршення перспектив розвитку.

За сценарію, коли високі ризики безпеки зберігаються протягом тривалого періоду, економіка зазнає більш значних втрат з точки зору ВВП і потребуватиме більше часу, щоб повернутися на шлях сталого зростання, навіть якщо підприємства адаптуються до умов війни. Відповідно, відновлення ринку праці відбуватиметься повільніше, як з точки зору зниження безробіття, так і з точки зору підвищення заробітної плати. З погіршенням споживчих настроїв зростуть девальваційні очікування, пов'язані з довгостроковим зниженням валютних надходжень від експорту. Водночас інфляція у 2024 році може бути нижчою за базовий сценарій через подальше продовження мораторію на підвищення тарифів на комунальні послуги. Однак після скасування мораторію інфляція може виявитися вищою, ніж прогнозувалося в базовому сценарії, через внесок адміністративно регульованих цін.

У важких економічних умовах війни державні фінанси залишаються вразливими. Економічні втрати від дефіциту електроенергії ставлять під загрозу заплановані податкові надходження. Оскільки потенціал для оптимізації витрат у воєнний час обмежений, відсутність податкових надходжень може призвести до більшого дефіциту бюджету. Хоча уряд стримано підійшов до формування видатків, існує значний ризик того, що видатки доведеться збільшувати, насамперед у разі посилення ризиків безпеці та руйнування критичної інфраструктури. Окрім того, значна кількість вимушених переселенців створює ризик зменшення власних надходжень Пенсійного фонду, а отже, потреби у більшій бюджетній підтримці.

Оскільки війна є непередбачуваною за своєю природою, можливо, виникнуть проблеми з регулярністю виплат міжнародної допомоги та можуть виникнути додаткові бюджетні потреби. Це створює ризик того, що НБУ може відновити монетарне фінансування державного бюджету. У разі реалізації такого сценарію інфляційні та девальваційні очікування погіршаться, і НБУ буде змушений застосовувати більш жорсткий підхід до монетарної політики, ніж за базового сценарію макропрогнозу.

Значним ризиком для інфляційного прогнозу, зазначеного вище, є терміни та розмір майбутнього коригування енергетичної складової тарифів на житлово-комунальні послуги. Висока соціальна значущість цін на енергоносії, безсумнівно, вплине на рішення про їх доведення до економічно обґрунтованого рівня в післявоєнний період. З одного боку, стрімке зростання вартості енергоресурсів для домогосподарств могло б усунути дисбаланси в енергетиці та покращити фінансовий стан державних енергетичних компаній. З іншого боку, це створить значний інфляційний тиск, посилить соціальну напругу та збільшить пряме навантаження на бюджет через надання субсидій домогосподарствам. Однак тривалі затримки підвищення цін накопичуватимуть квазіфіскальні дисбаланси в енергетиці, що також створює ризики для бюджету. Крім того, це перенесе ціновий тиск у майбутнє.

Подальше зростання дефіциту електроенергії, якщо енергетична інфраструктура країни зазнає більшої шкоди, є значним ризиком для прогнозу ділової активності. Серйозна нестача потужностей зробить відключення електроенергії у споживачів, у тому числі промислових, більш тривалими, що ускладнить ведення бізнесу. Беручи до уваги важливість енергетичного сектору для економіки та високий рівень невизначеності щодо майбутніх

ракетних атак, ризик того, що частина людей, які виїхали з України, залишаться за кордоном, може зрости, якщо військові дії триватимуть довше і будуть більш інтенсивні, а енергетична інфраструктура з'явиться під подальшою атакою.

У довгостроковій перспективі існує ризик демографічної кризи через виїзд значної кількості молоді з України.

Часткове розблокування чорноморських портів України дозволило відновити експорт деяких продуктів харчування та пом'якшило негативні наслідки збоїв у ланцюзі поставок у торгівлі з міжнародними партнерами. Однак існує значний ризик того, що «зерновий коридор» може бути закритий або суттєво обмежений. Це значно погіршить перспективи експорту сільськогосподарської продукції та зменшить валютні надходження України.

Такі вимушені експортні обмеження тимчасово уповільнили б зростання цін на продукти харчування в Україні через збільшення пропозиції на внутрішньому ринку. Однак це негативно вплине на очікування сільгоспвиробників щодо майбутнього врожаю та спонукатиме ці підприємства скорочувати посіви сільськогосподарських культур, стримуючи економічну активність. За такого сценарію тиск на обмінний курс посилиться, що потенційно вимагатиме більш жорсткої монетарної політики.

Плани повоєнного відновлення України передбачають тісну співпрацю з міжнародними кредиторами та донорами. Інвестиції, необхідні для відновлення інфраструктури та виробничих потужностей, пошкоджених під час війни, становлять сотні мільярдів доларів США. Базовий сценарій макроекономічного прогнозу не передбачає масових надходжень коштів на реконструкцію, оскільки триває накопичення таких ресурсів та деталізація відповідної програми.

Посилений євроінтеграційними реформами, запуск такого проекту в найближчій перспективі значно прискорить економічне зростання. Доходи домогосподарств зростатимуть набагато швидше, ніж передбачає базовий сценарій, що призведе до посилення основного інфляційного тиску. Однак це буде компенсовано ефектами обмінного курсу, оскільки країна отримує приплив валюти та знижується премія за ризик. Це дозволить НБУ раніше почати цикл пом'якшення монетарної політики.

У майбутньому дисбаланси, що накопичилися в енергетичному секторі, вимагатимуть приведення тарифів на комунальні послуги до ринкового рівня.

Враховуючи велику соціальну значущість цін на комунальні послуги, їх підвищення, ймовірно, буде поетапним, розтягнутим на кілька років і передбачатиме розширення соціальної підтримки. Висока адміністративна інфляція визначатиметься подальшим подорожчанням підакцизних товарів (особливо тютюнових виробів) через підвищення акцизів. Тому основний внесок в інфляцію у 2024-2025 роках зроблять підвищення регульованих цін і тарифів.

У результаті загальна інфляція помірно знизиться на прогностному горизонті – до 10,4% у 2024 році та 6,7% у 2025 році.

Що стосується шляхів подолання руйнівного впливу інфляції на установи та заклади бюджетної сфери України, то на нашу думку, вони можуть бути наступні:

1. Стабілізація монетарної політики. Уряд може спрямувати зусилля на стабілізацію монетарної політики через центральний банк. Це може включати контроль за кількістю грошей, що перебувають у циркуляції, та ставок інтересу, щоб зменшити темпи інфляції.

2. Ефективне управління фінансами. Установи та заклади бюджетної сфери повинні зосередитися на ефективному управлінні своїми фінансами. Це означає стриманість у витратах, оптимізацію бюджетних програм та послуг, а також зменшення корупції та втрат.

3. Підвищення продуктивності. Заклади бюджетної сфери можуть зосередитися на підвищенні продуктивності своїх процесів та персоналу. Це може включати впровадження ефективних технологій, навчання персоналу та удосконалення робочих процесів.

4. Стимулювання економічного зростання. Уряд може приймати заходи для стимулювання економічного зростання, що може допомогти знизити темпи інфляції. Це може включати інвестиції в ключові галузі економіки, поліпшення бізнес-клімату та залучення іноземних інвестицій.

5. Соціальні заходи. Уряд може також впроваджувати соціальні заходи, щоб захистити найбільш вразливі групи населення від впливу інфляції. Це може включати соціальні програми, підвищення мінімальної заробітної плати та підтримку сімей з низькими доходами.

Ми вважаємо, що саме ці шляхи можуть допомогти установам та закладам бюджетної сфери в подоланні впливу інфляції та забезпеченні стійкості їх фінансів. Однак успіх буде залежати від координації та співпраці між різними галузями уряду та ефективного впровадження зазначених заходів.

Отже, шляхи подолання наслідків інфляції на установи та заклади бюджетної сфери включають стабілізацію монетарної політики через центральний банк, ефективне управління фінансами з акцентом на стриманість у витратах та боротьбу з корупцією. Підвищення продуктивності через впровадження нових технологій

та навчання персоналу, а також стимулювання економічного зростання шляхом інвестицій в ключові галузі є також важливими.

Окрім того, соціальні заходи, такі як захист найбільш вразливих груп населення та підвищення мінімальної заробітної плати, можуть допомогти знизити соціальні нерівності та пом'якшити вплив інфляції на громадян.

Комбінація цих заходів із правильною координацією між різними галузями уряду може забезпечити стійкість фінансового стану установ та закладів бюджетної сфери в умовах інфляційного тиску.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Таким чином, дослідивши сутність, форми та соціально-економічні наслідки інфляції можемо зробити наступні висновки:

1. Розглянувши сутність, причини та типи інфляції, ми з'ясували, що інфляція полягає у постійному підвищенні рівня цін на товари та послуги в економіці. Причинами інфляції можуть бути різні фактори, такі як зростання попиту, збільшення витрат на виробництво, чи державні політики щодо грошової маси.

Залежно від причин виникнення та співвідношення росту цін, виділяються різні типи інфляції. Вони включають відкриту та приховану, збалансовану і незбалансовану інфляцію, а також інерційну, стагфляцію та агфляцію.

Розуміння сутності та типів інфляції є важливим для розвитку ефективної економічної політики та забезпечення стабільності у фінансовій системі країни.

2. Вивчивши основні показники вимірювання інфляції, можемо сказати, що основні показники вимірювання інфляції, такі як індекси цін виробників промислової продукції, індекс споживчих цін, і базовий індекс споживчих цін, є важливими інструментами для визначення тенденцій у рівні цін та їх впливу на економіку. Методи порівняння вартості кошика товарів і послуг у різні періоди часу, застосовані в індексах Ласпейреса та Пааше, допомагають зрозуміти як зміни цін, так і зміни у споживчих звичках впливають на інфляцію. Використання цих показників дозволяє економістам та урядовим органам здійснювати ефективний моніторинг економічних

процесів і приймати обґрунтовані рішення для забезпечення стабільності та розвитку економіки.

3. Провівши аналіз динаміки інфляції в Україні, можемо зробити висновок, що інфляція в Україні стала серйозним викликом, що потребує комплексних заходів для стримування. Причинами її зростання є різні фактори, включаючи військові дії, руйнування виробничих засобів, підвищення витрат на логістику та високі ціни на енергоресурси. Уряд та Національний банк України вживають заходів для стримування інфляції, включаючи введення програм підтримки малого та середнього бізнесу, боротьбу з корупцією та підвищення ефективності монетарної політики. Проте, успішна боротьба з інфляцією потребує не лише внутрішніх, а й зовнішніх заходів, таких як залучення інвестицій та співпраця з міжнародними партнерами. Вирішення цього питання важливе для забезпечення стабільності та розвитку економіки країни в майбутньому.

4. Оцінивши соціально-економічні наслідки інфляції в Україні на установи та заклади бюджетної сфери, ми з'ясували, що інфляція в Україні має серйозний вплив на установи та заклади бюджетної сфери. Зменшення покупної спроможності бюджетів, збільшення витрат на заробітну плату, зниження інвестицій та збільшення дефіциту бюджету – це лише деякі з основних наслідків, які виникають внаслідок інфляційного тиску. Ці виклики потребують управлінських заходів для збалансування бюджету та забезпечення фінансової стійкості установ та закладів.

Важливо приділяти увагу широкому спектру антиінфляційних заходів та економічних реформ для забезпечення стабільності економічного середовища та ефективного функціонування бюджетної сфери в Україні.

6. Шляхи подолання наслідків інфляції для установ та закладів бюджетної сфери в Україні включають стабілізацію монетарної політики, ефективне управління фінансами, підвищення продуктивності, стимулювання економічного зростання та реалізацію соціальних заходів. Ці стратегії направлені на зниження інфляційного тиску, забезпечення фінансової стабільності та захист вразливих верств населення.

Окрім того, важливою є координація та співпраця між різними галузями уряду для ефективного впровадження запропонованих заходів. Ці ініціативи направлені на забезпечення стійкого розвитку та підтримки економічного благополуччя в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук А. Громадський контроль обмежених. Як війна впливає на рівень корупції в Україні. *Радіо Свобода*. 2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/indeksi-vspryynyattya-koruptsiyi-ukrayina/32248930.html> (дата звернення: 08.04.2024).
2. Андрушак Є.М., Горбата Ю.В. Аналіз передумов запровадження інфляційного таргетування в Україні. *Молодий вчений*. 2015. № 10(1). С. 65–71.
3. Вавра Д. Досвід інфляційного таргетування: уроки для України. *Вісник НБУ*. 2015. № 233. С. 40–57.
4. Ганусик Ю. Б. Закономірності розвитку інфляції в Україні в умовах циклічності. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. №5. С. 818–825.
5. Глущенко С. В. Монетарна політика: теоретико-методологічні аспекти : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : НаУКМА, 2017. 64 с

6. Гроші та кредит : навч. посіб. для підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа та страхування. Ч. 2. Кредит. / І. Л. Шевчук, Т. О. Ставерська, О. В. Жиликова, О. П. Близнюк. Харків : Видавець Іванченко І. С., 2019. 186 с.
7. Гроші та кредит : підручник / за наук. ред. М. І. Савлука. 6-те вид., перероб. і доп. Київ : КНЕУ, 2011. 589 с.
8. Гроші та кредит : підручник / за ред. д.е.н., проф. О.В. Дзюблюка. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 892 с.
9. Данилишин Б. Зростання економіки: за 10 років вийти на рівень 2021 року. *Економічна правда*. 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/04/18/699243/> (дата звернення: 09.04.2024).
10. Данилишин Б.М., Богдан І.В. Еволюція поглядів на роль політики центрального банку: висновки для України. *Фінанси України*. 2021. № 4. С.7–23.
11. Доронцева Є. Державне регулювання під час війни: як НБУ адаптував фінансову систему України до нових умов впродовж ста днів воєнного стану. *Вокс Україна*. 2022. URL: <http://surl.li/gvpqq> (дата звернення: 09.04.2024).
12. Дроб'язко А.О., Любіч О.О., Камінська О.С. Аналіз тенденцій банківського фінансування економіки України у 2021 році. *Фінанси України*. 2021. № 9. С.36–51.
13. Жовта Н. А. Інфляція: сутність, причини та наслідки. *Екологічні та соціальні аспекти розвитку економіки в умовах євроінтеграції* : тези доповідей VIII-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції 12–14 травня 2021 р. / за ред. І.О. Мельник та ін. Миколаїв, 2021. С. 104–108.

14. Іванчук Н. В. Гроші і кредит : навчальний посібник. Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2021. 332 с.
15. Кірейцев Г. Г., Александрова Н. М., Маслова С. О. Гроші. Фінанси. Кредит : навч.-метод. посіб. / за ред. Г. Г. Кірейцева. Житомир : ЖІТІ, 2001. 458 с.
16. Кияниця Д. В., Румик І. І. Антиінфляційна політика як основа фінансової стабільності держави. *Актуальні питання сучасної науки та практики* : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 15 листопада 2018 р.). Київ : КРОК, 2018. С. 167–169.
17. Кокарєв І. В. К 597 Основи економічної теорії : навч. посібник / І.В. Кокарєв. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 100 с.
18. Колесніченко І. М., Литвиненко А. В. Інституціональна економіка / за заг. ред. І. М. Колесніченко. Харків : ХНЕУ, 2015. 236 с.
19. Кораблін С.О. Монетарна безпека: окремі визначення та оцінки. *Фінанси України*. 2021. № 1. С.7–45
20. Лебедєв П. О., Румик І. І. Інфляційні процеси на сучасному етапі розвитку України. *Актуальні питання сучасної науки та практики* : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 15 листопада 2018 р.). Київ: КРОК, 2018. С. 209–211.
21. Монетарні важелі стимулювання розвитку економіки України: глобальні виміри та національні інтереси : монографія / за ред. д.е.н., проф. Дзюблюка О.В. Тернопіль, 2021. 300 с.
22. Тівєриадська Л. В., Якименко А. М. Інфляційні процеси та їх соціально-економічні наслідки в Україні. *Економічний простір*. 2015. № 93. С. 175–188.

23. Державна служба статистики України, 2022. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 08.04.2024).
24. Худолій Ю.С., Василенко О.І., Шклярчук А.В. Використання інфляційного таргетування, як інструменту забезпечення фінансової безпеки країни. *Економіка і організація управління: зб. наук. праць ДонНУ*. 2016. №1(21). С. 212–218.
25. Штефан Л. Оцінка ефективності монетарної політики: методичний аспект. *Економіка та суспільство*. 2023. №53. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-94> (дата звернення 10.04.2024).
26. Bernanke, B. Woodford, M. The inflation targeting debate. The University of Chicago Press: Chicago, 2005. 458 p.
27. Brito, R., Bystedt, B. Inflation Targeting in Emerging Economies: Panel Evidence. *Journal of Development Economics*, 2010, vol. 91, iss. 2, pp. 198–210.
28. Mishkin, F.S., Schmidt-Hebbel, K. Does Inflation Targeting Make a Difference? In: F.S. Mishkin and K. Schmidt-Hebbel (eds.) *Monetary Policy under Inflation Targeting*. Santiago, Banco Central de Chile, 2007. pp. 291–372.
29. Romer, D. *Advanced macroeconomics*. 5th ed. McGraw-Hill: Irwin, New York, 2019. 782 p.
30. Stiglitz, J. E. *Macroeconomics, Monetary Policy, and the Crisis*. Paper presented at IMF Conference «Macro and Growth Policies in the Wake of the Crisis», Washington DC, 2011. 7-8 March. pp. 37–55.

Додаток А

Головні зовнішні фактори, що призводять до інфляції

№ за/п	Фактор	Характеристика
Зовнішні фактори		
1	Ріст цін на світових ринках	Якщо ціни на товари і послуги на світових ринках зростають, то це може призвести до збільшення вартості імпортованих товарів, що може вплинути на загальний рівень цін в економіці
2	Зменшення надходжень від зовнішньої торгівлі	Якщо країна стикається зі зменшенням обсягів експорту або збільшенням обсягів імпорту, це може призвести до зменшення пропозиції місцевих товарів на внутрішньому ринку і, в результаті, до збільшення цін
3	Від'ємне значення зовнішньоторговельного балансу	Якщо країна має великий дефіцит у зовнішній торгівлі, це може вплинути на вартість місцевої валюти та стимулювати інфляцію через збільшення вартості імпортованих товарів
4	Посилення інтернаціоналізації господарських зв'язків між державами	Зростаюча конкуренція може спонукати компанії підвищувати ціни на свої товари і послуги, щоб компенсувати витрати на інновації, маркетинг або заробітну плату. Це також може впливати на загальний рівень цін
Внутрішні фактори		
1	Деформація економіки	Якщо економіка перебуває в стані деформації, наприклад, через неефективне використання ресурсів або недостатню конкуренцію, це може сприяти зростанню цін на товари та послуги
2	Монополія держави на грошову емісію	Якщо держава має монополію на емісію грошей і надмірно розширює грошову масу, це може призвести до інфляції через зростання загального рівня цін
3	Монопольне становище великих виробників та їх диктат цін на ринках	Якщо на ринку існують монополістичні структури, вони можуть встановлювати високі ціни на свою продукцію, що впливає на загальний рівень цін в економіці
4	Монополія профспілок на ринку праці та можливість їх впливу на рівень оплати праці	Якщо профспілки мають значний вплив на ринку праці і вимагають непомірно високих заробітних плат, це може призвести до підвищення витрат для підприємств і, відповідно, до зростання цін на товари та послуги
5	Порушення пропорцій	Якщо виробництво не відповідає споживанню

	відтворення між виробництвом і споживанням, попитом і пропозицією	або попит значно перевищує пропозицію на ринку, це може призвести до збільшення цін на товари та послуги
--	---	--

Джерело: [11, с. 84]

Додаток Б

Рівень інфляції в Україні впродовж 2013–2021 рр. та його залежність
від еволюції цілей монетарної політики

